

**MEDRESE GELENEĐİ VE
MODERNLEŐME SÜRECİNDE
MEDRESELER**

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

التراث المدرسي الشرعي والمدارس الشرعية في مواجهة مسار الحداثة

**MADRASAH TRADITION AND
MADRASAHS IN THE PROCESS OF
MODERNIZATION**

**KEVNETORA MEDRESEYÊ
Û
DI PÊVAJOYA MODERNBÛNÊ DE
REWŐA MEDRESEYAN**

5-7 Ekim / October 2012
Muş Alparslan Üniversitesi
Muş / TÜRKİYE

SEMPOZYUM ONUR KURULU / SYMPOSIUM HONORARY BOARD

Prof. Dr. Nihat İNANÇ, Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ekrem ATALAN, Muş Alparslan Üniversitesi Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Osman ÖZCAN, Muş Alparslan Üniversitesi Rektör Yardımcısı

**SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BAŞKANI /
SYMPOSIUM ORGANIZING CHAIRMAN**

Prof. Dr. F. Ahmet POLAT, Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat F. Dekanı

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU / SYMPOSIUM ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. F. Ahmet POLAT, Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Bülent UÇAR, Osnabrück Üniversitesi, ALMANYA
Yrd. Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ, Muş Alparslan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Hassan et-TAYYÂN, Şam Üniversitesi, SURİYE
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DOĞAN, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. M. H. KIRBAŞOĞLU, Katar Üniversitesi, KATAR
Yrd. Doç. Dr. Mahmud el-GAVSÂNÎ, Muş Alparslan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DALKILIÇ, Muş Alparslan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet DİNÇOĞLU, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Sadi ÇÖĞENLİ, Atatürk Üniversitesi.
Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK, Konya Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Murat KAYACAN, Muş Alparslan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ramazan ŞAHAN, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Sadık KILIÇ, Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şirin GÜL, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Vasim MEMMEDELİYEV, Bakü D.Üniversitesi, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Yasin AKTAY, Stratejik Düşünce Enstitüsü
Yrd. Doç. Dr. Yusuf KÖŞELİ, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER, İstanbul Üniversitesi.

**BİLİM ve DANIŞMA KURULU / SYMPOSIUM SCIENTIFIC
ADVISORY BOARD**

Yrd. Doç. Dr. A. Tahir DAYHAN, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK, Konya Üniversitesi
Dr. Abdulmunim KENJ, Şam Üniversitesi, SURİYE
Prof. Dr. Abdülgaffar ASLAN, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI, Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulaziz BEKİ, Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulhamid BİRİŞİK, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülbaki GÜNEŞ, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkerim ÜNALAN, Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Adem DÖLEK, Erzincan Üniversitesi
Prof. Dr. Adem TUTAR, Fırat Üniversitesi

- Yrd. Doç. Dr. Ahmet KÜÇÜK, İnönü Üniversitesi.
Prof. Dr. Ahmet Saim ARITAN, Konya Üniversitesi.
Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL, Konya Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKPINAR, Gaziantep Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali NAMLI, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Alim YILDIZ, Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Badauin JOSEPH, Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Bahaddin DARTMA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal BAYKAN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin ATAR, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN, Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Halil İbrahim KAÇAR, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan HAZRETİ, Tahran Üniversitesi, İRAN
Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar HUBBULLAH, Kum, İRAN
Prof. Dr. Hilal DERVİŞ, Da've Üniversitesi, LÜBNAN
Prof. Dr. İbrahim HATİPOĞLU, Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail HASANZADE, ez-Zehrâ Üniversitesi, İRAN
Dr. Kemal HABİB, MISIR
Prof. Dr. M. Cafer YAHAKKİ, Firdevsî Üniversitesi, İRAN
Prof. Dr. M. Mahfuz SÖYLEMEZ, İstanbul Üniversitesi
Dr. M. Muhtar eş-ŞENKİTİ, Katar Üniversitesi, KATAR
Prof. Dr. M. Reşid RAYYÂN, Ürdün Üniversitesi, ÜRDÜN
Prof. Dr. Mahmut AYDIN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ, Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR, Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mevlüt GÜNGÖR, İstanbul Üniversitesi
Dr. Muhammed UMÂRA, MISIR
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ALTUNDAĞ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa AYDIN, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Mümtaz ALİ, Malezya İslam Üniversitesi, MALEZYA
Prof. Dr. N. HACİMÜFTÜOĞLU, Erzincan Üniversitesi
Prof. Dr. Nesimi YAZICI, Ankara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ, Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer ÇELİK, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer DUMLU, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Pakinam ŞARKÂVÎ, Kahire Üniversitesi, MISIR
Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK, Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Saffet SANCAKLI, İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. S. SÜLEYMANOV, BDU, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Selahattin POLAT, Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Servet BAYINDIR, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Şahrûh DALPÛR, SNH Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Şadi EREN, Iğdır Üniversitesi
Prof. Dr. Şehmus DEMİR, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR, Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Talip ÖZDEŞ, Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Talip TÜRCAN, S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık RAMAZAN, Oxford Üniversitesi, İNGİLTERE
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KOÇ, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal KILIÇ, Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Yahya el-GAVSÂNÎ, Umm Durmân Üniversitesi, SUDAN
Prof. Dr. Yaşar AYDINLI, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus APAYDIN, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf IŞICIK, Konya Üniversitesi

SEMPOZYUM SEKRETERYA / SYMPOSIUM SECRETARIAT

Arş. Gör. Ahmet İĞDİ
Arş. Gör. Furkan ASYA
Arş. Gör. İsmail ALAN
Öğr. Gör. İzzet GÜLAÇAR
Öğr. Gör. Mehmet Ali YILDIZ
Okt. Mesut YİĞİT
Arş. Gör. Metin YILDIZ
Öğr. Gör. Mustafa GÜNERİGÖK
Okt. Sadrettin BUĞDA

Yrd. Doç. Dr. Şahin GÜVEN..... 281
“ŞARK MEDRESELERİ VE DİNİ YÜKSEK İHTİSAS EĞİTİM MERKEZLE-
RİNDE OKUTULAN TEFSİR DERSLERİNİN MUKAYESESİ”

Yrd. Doç. Dr. Murat KAYACAN 293
“CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESELERİNDE OKUTULAN TEFSİR
DERSLERİ ÜZERİNE BİR FORM VE İÇERİK DEĞERLENDİRMESİ”

Oturum Başkanı/Session Chair: **Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ**

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ 307
“SA'DÎ-Yİ ŞİRÂZÎ'DE MEDRESE İMAJI”

Doç. Dr. Temel ÖZTÜRK..... 321
“EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİNDE İSTANBUL MEDRESELERİ”

Yrd. Doç. Dr. Yusuf KÖŞELİ 355
“CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI VE SINEMASINDA MED-
RESE/MOLLA İMAJI”

Yrd. Doç. Dr. Ramazan ŞAHAN 385
“OSMANLIDAN CUMHURİYETE GİDEN YOLDA ÂKİF'E GÖRE MED-
RESE VE MEKTEP”

Oturum Başkanı/Session Chair: **Prof. Dr. Şehmus DEMİR**

Mehmet Beşir ERYARSOY 417
“MEDRESE EĞİTİMİNDE KURÂN MERKEZLİ DÜŞÜNMENİN ÖNEMİ”

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde İstanbul Medreseleri

Doç. Dr. Temel ÖZTÜRK¹

Özet

17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi, insanlık tarihi açısından önemli bir eseri ortaya koymuştur. Dünya coğrafyasının önemli bir bölümünü dolaşan Evliya Çelebi gördüklerini ve duyduklarını bilinçli bir şekilde “Seyahatname” adlı bu eserde kaleme almış veya aldırılmıştır. Tarihi açıdan zengin bir birikime sahip olan “seyahatname” coğrafi bölgeler, şehirler, milletler, kültür ve medeniyetler, siyasi gelişmeler, savaş ve barışlar hakkında bilgiler içermektedir. Bu yönde eser, günümüzdeki birçok disiplin hakkında da bilgi vermektedir.

Bu bildiri de, bu denli zengin bir medeniyeti içeren seyahatnamedeki İstanbul medreseleri hakkında bilgi verilecektir. Ancak burada coğrafi açıdan günümüz İstanbul’unu göz önünde bulundurarak hem Avrupa hem de Anadolu yakasındaki medreselere ilişkin seyahatnamedeki veriler analiz edilecektir. Bu veriler içerisinde bazı medreselerin isimleri doğrudan zikredilirken bazıları hakkında da açıklamalar yapılmaktadır. Genellikle binası, banisi ve fonksiyonuna yönelik izahları içeren bu bilgiler yeri geldikçe dönemin diğer kaynakları ve konu ile ilgili diğer çalışmalar nezdinde de karşılıklı olarak değerlendirilecektir. Böylece seyahatnamenin 17. yüzyıldaki İstanbul medreseleri hakkında aktardığı farklı bilgiler de görülmüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medrese, İstanbul, Evliya Çelebi, Seyahatname.

ISTANBUL MADRASAHS in EVLIYA CELEBI'S TRAVEL BOOKS

Summary

Famous Turkish traveler Evliya Celebi lived in the 17th century, visiting many important part of world geography writing down what he had seen during his visits. His book is known as “*Seyahatname Travel Book*”. Evliya Celebi's book has an comprehensive historical knowledge telling about geographic regions, cities, tribes, civilizations, political developments, and peace processes. From this view of aspect his book contains principal information for several disciplines of present day.

In this paper, Istanbul Madrasahs that once upon a time were the centers of civilization will be surveyed. Nowadays, today's Istanbul geographically will be surveyed and madrasahs at the both European and Anatolian Banks of the city will be tackled with. Among those data, some Madrasah names will be given and some will be implied. Particularly, information regarding to builders, function, and building features will be underlined when necessary. During these surveys that era's related sources also will be used. Thus Evliya Celebi's information on madrasahs in the 17th century will comparatively be reviewed.

Key Words: Madrasah, Istanbul, Evliya Celebi, Travel Book.

1. Giriş

Evliya Çelebi, 25 Mart 1611'de İstanbul'un Unkapanı'nda doğmuştur.² 1611-1682/1683 yılları arasında yaşamış³ olan Evliya Çelebi I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, İbrahim ve IV. Mehmed'in yer aldığı tam 6 Osmanlı padişahının dönemini görmüştür. Geleneklerine bağlı zengin bir hayal gücüne sahip olan Evliya Çelebi, tipik bir 17. yüzyıl Osmanlısı olarak büyük bir hoşgörüyü sahipti. Onun hayatta olduğu bu dönemler içerisinde ciddi buhranlarla karşılaşan Osmanlılar, IV.

2 Bazı kaynaklarda Evliya Çelebi'nin Kütahya'nın günümüzde Saray Mahallesi olarak bilinen Zeryen Mahallesi'nde doğduğu belirtilir. Evliya Çelebi'nin doğumu hakkında bkz. Ülkü Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi İnsanlık Tarihine Yön Veren 20 Kişiden Biri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2011, s. 1-2.

3 Evliya Çelebi'nin ölümü hakkında çeşitli ihtilaflar vardır. Farklı çalışmalarda 1682'de öldüğü, ancak bazılarında da 1683'te yaşamış olacağı belirtilir. Bkz. Şavk, a.g.e., s. 15.

Murad ve Köprülü sadrazamlarından Mehmed ve Fazıl Ahmed Paşa zamanlarında iç politikada bir toparlanma sürecine girmişti. Ancak genel bir değerlendirme sürecini göz önünde bulundurursak Evliya Çelebi'nin yaşadığı bu yüzyıl içerisinde imparatorluk yönetimi bir istikrarsızlık sürecinde ekonomik ve toplumsal sıkıntıların yaygın olduğu bir yapıdaydı. Zira Anadolu'yu sarsan Celali Ayaklanmaları ve İstanbul'da etkili olan yeniçeri ile çeşitli hiziplerin isyanları yanında dış politikadaki Lehistan, Venedik ve Alman İmparatoruna karşı savaş hazırlıkları siyaseti önemli derecede çıkmazı olan sorunlara sürüklemişti. Yani bir nevi Evliya Çelebi'nin yaşadığı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama döneminin sonlarına tesadüf etmektedir. Yine de o, bu buhranlı dönem içerisinde günümüzde uluslararası alanda büyük bir ciddiyetle değerlendirilen seyahatnameyi oluşturmuş ve geride bırakmıştır.

Evliya Çelebi seyahatnamesinin birçok baskısı bulunmaktadır. Bu baskılardan istifade ile seyahatname, çeşitli araştırmacılar tarafından da günümüz Türkçesi'ne çevrilmiştir. Bunların hepsinde anlaşılma noktasında farklı üsluplar kullanılırken bildiri için istifade ettiğimiz çalışma Topkapı Sarayı'ndaki orijinal baskısından Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı ve İbrahim Sezgin tarafından Latin alfabesine çevrilmiş olanıdır. 10 kitap olarak Yapı Kredi Yayınları tarafından basılan eserde İstanbul medreseleri 1. kitapta anlatılmaktadır. Seyahatinin başlangıç yıllarında yani 1640'larda İstanbul medreselerini tanıtan Evliya Çelebi, seyahatnamesinde bu hususa yaklaşık 10 sayfa ayırmıştır. İstanbul'daki medreselere ilişkin bilgilerinde, onlardan bazılarının yapılışı ve yapılma nedenlerine değinmekte iken bazı medreselerin de sadece ismini zikretmektedir. Biz ise çalışmamızda medreseleri seyahatnamedeki gibi alta alta vermek yerine onları farklı kaynaklardan da araştırarak kısa, fakat tanıtıcı bilgilerle ifade etmeyi planladık. Böylece seyahatnamede ifade edilen hatta sadece ismi belirtilen medreselerin durumları hakkında daha fazla bilgi edinilebilme amacı ortaya konulmuş oldu.

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun hızla gelişmesinde büyük bir etkiye sahip olan medreseler önceki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlılarda da orta ve yükseköğretimin yapıldığı kurumlardı. Bunlar tarihi süreçte gelişmelerine göre umumî ve meslekî olmak üzere iki kısma ayrılabilir. İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan meslekî medreseler dâru'l-kurrâ, dâru'l-hadis ve dâru's-şifalar olarak ortaya çıkmışlardır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde her iki guruba dâhil olabilecek medreseleri zikretmektedir. Seyahatnamenin kapsadığı XVII. yüzyıl itibariyle

İstanbul'da bulunan medreselerin sayıları hakkında farklı ifadeler söz konusudur. Bazı kaynaklarda bu yüzyıl ortalarında İstanbul'da sadece sur içinde 122 medresenin olduğu belirtilirken Hezarfen Hüseyin Çelebi 1675'te İstanbul'da 126 medrese olduğunu vurgular.⁴ Seyahatname ise İstanbul'daki medreselerden 94 tanesinin ismini zikretmektedir.⁵ Bunların 9'u Üsküdar'da, ikişeri Kasımpaşa ve Beşiktaş'ta, biri Eyüp tarafında diğerleri ise Payitaht olarak bildiğimiz sur içi yani İstanbul'un merkezinde yer almaktaydı. Ayrıca seyahatnamede 16 tane meslekî medrese ifade edilmekte ve bunların 4 tanesinin Üsküdar'da birinin Beşiktaş'ta diğerlerinin de Payitaht'ta olduğu belirtilmektedir.

2. Seyahatnameye Göre İstanbul'daki Umumî Medreseler

Medrese, devletin ihtiyaç duyduğu kültürün gelişmesini ve bunun devamını gerçekleştiren elemanların yetişmesini sağlayan eğitim ve öğretim kurumlarıdır. Bu yönde umumî medreseler bir nevi sadece bir meslek sahibini yetiştirmek için değil müderrislik, kadılık, müftülük ve bürokrasinin bazı kesimlerinde çalışacak olanları yetiştirmek için de mevcuttur. Bunlar önceki dönemlerde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de ayakta kalıp faaliyetlerini devam ettirmeleri yönünde şahıslar tarafından tesis edilen vakıfların oluşturduğu kurumlardır. Genellikle müderrislerin vakıflardan günlük aldıkları ücretlere göre tasnif edilen bu medreseler vahyî, aklî ve tecrübî derslerin okutulmaları nezdinde umumî medrese olarak da isimlendirilmektedir. İstanbul'da kurulan Sahn-ı Seman medreselerinden sonra Osmanlıların sınırları dâhilindeki umumî medreselere yeni bir düzenleme getirildi. Bunları yevmiye şeklinde aşağıdan yukarıya tasnif edecek olursak; haşiye-i tecrid, miftah, kırklı, ellili, sahn-ı seman ve altmışlı şeklinde sınıflandırabiliriz.⁶ Bu sıralama Fatih'in çıkardığı kanunname ile ilk kez teşekkül ederken altmışın üstü medreselerin de buraya eklendiğini görürüz.⁷ Süleymaniye'nin tesisinden sonra bu sıralamada küçük değişiklikler oldu. Sahn-ı Seman medreselerinden sonra Süleymaniye Medreseleri yer alması yanında altmışlı medreselerin akabinde de meslekî tarzda bir medrese olarak Süley-

4 Mehmet İpşirli, "Medrese (Osmanlı Dönemi)", DİA, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 328.

5 Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi-Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*, 1. Kitap, Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 67-68, 149-153, 194-206, 222, 231-236.

6 İsmail Hakkı Unzuçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, 3. baskı, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 11-17.

7 Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, c. 1, 2. baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 73; Mehmet İpşirli, "Medrese", DİA, c. 28, Ankara 2003, s. 330.

maniye Dâru'l-hadisi yerini aldı.⁸ XVII. asrın başlarından itibaren ise bu sıralamaya İbtidâ, Hareket ve Mûsileler de eklenerek sıralama ve sayı tekrardan değişti.⁹

Evliya Çelebi, İstanbul medreselerine değindiği 1. kitabın 207. faslında İstanbul'daki ilim tahsil edilen yerler ile sultan, vezir, ulema, ayan ve beylerbeyi medreselerinin tarihleri ve payelerinden başka 241. faslında Eyüb Sultan Medresesi'ni, 245. faslında Kasımpaşadaki medreseleri, 248. faslında Beşiktaş'ı tanıtırken buradaki medreseleri ve 265. faslında da Üsküdar'daki medreseleri açıklar.¹⁰ Bunlar çalışma içerisinde ayrıca başlıklandırılmış ve **günümüzdeki modern** çalışmalarla da değerlendirilmiştir. **Çalışma içerisinde bunların sırasının tayini** ise seyahatnamede verilen **sıraya göre tespit edilmiştir**. Ayrıca çalışmada medreselerin ismi mümkün mertebe seyahatnamede geçtiği şekilde belirtilmiş ancak bunların **günümüzdeki modern** kaynaklarda değinilen yaygın isimleri de parantez içerisinde ilgili olanların yanında belirtilmiştir.

2.1. Ayasofya-i Kebir (Büyük Ayasofya) Medresesi

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirdiği gibi boşalan papaz odalarını da medrese haline getirdi. Ancak bu uygulama dışında yine Fatih tarafından caminin arka tarafında tek katlı bir medrese daha inşa edildi. Nitekim birinci uygulama bu medresenin inşasına kadar eğitimin yapıldığı yerler olarak görülmektedir. Ayasofya Medresesi olarak bilinen bu yapı sonraki padişahlardan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, II. Selim ve Sultan Abdülmecid zamanında onarılmıştı. Bilhassa II. Bayezid zamanında medrese hücrelerinin üzerine bir kat daha eklendi. Toplam 46 odadan meydana gelen medrese 1924'e kadar Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi¹¹ olarak kullanılmış bundan sonra İstanbul Belediyesi tarafından öksüzler yurdu haline, 1934'te de Ayasofya Camii Müzesine dönüştürüldükten sonra yıkılarak yerinde Bizans kalıntıları için kazılar yaptırılmıştır.¹² Paye olarak Semaniye'nin inşasına kadar en yüksek derecede bulunan bu medrese hakkında Evliya Çelebi kısa bir bilgi vererek, burasının daha önceden patrik ve ke-

8 Cahid Baltacı, a.g.e., s. 74.

9 Cahid Baltacı, a.g.e., s. 74-75.

10 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149, 231.

11 Bu medrese hakkında geniş bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, VII/1-2 (1978), s. 1-25.

12 Bkz. Semavi Eyice, "Ayasofya (Ayasofya Medresesi)", *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 214-215.

şişlerin İncilhaneleri olduğunu belirtir ve ulema arasındaki yüksek payesine işaret eder.¹³

2.2. Ebü'l-Feth Sultan Mehmed Han-ı Sâni Medresesi (Semâniyye Medreseleri)

Bu medrese, Ayasofya Medresesi'nden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından büyük bir külliyein parçası olarak 8 yıllık inşaat süreci ile 1471'de tamamlandı.¹⁴ Sultan Mehmed Han Camisi'nin sağ ve solunda yani kuzey ve güneyinde sekiz adet medreseden meydana gelmesi dolayısıyla ulemâ arasında sekiz medrese olarak da bilinir. Evliya Çelebi'ye göre bir Heşt Bihişt numunesi olarak bu yapının her bir medresesinin sahnı bir Rıdvan bahçesi olması hasebiyle Sahn-ı Semân Medreseleri ismiyle de zikredilir. Ulema arasında payesi oldukça yüksektir. Ayrıca büyük harimin kible kapısı dibinde Müslümanların çocukları için Kur'an talimhanesi yanında bu medreselerin güneybatısında gelip geçen hastalar, fakirler ve düşkünler için de bir dârü's-şifâ mevcuttur.¹⁵

Öte yandan bu sekiz medresenin kuzeyinde ve güneyinde "tetimme" olarak isimlendirilen ve öğrencileri ileri eğitime hazırlayan yerlerin olduğu seyahatnamede işaret olunur. Bunlarda toplam 366 oda vardı. Bu odaların her birinde 4-5 öğrenci bulunurdu. Bu medrese üzerinde yapılan modern araştırmalar her medresede bir dersane ve 19 oda bulunduğunu, odaların 15 tanesinin talebeler için, ikisinin muîd diğer ikisinin de hizmetliler için yapıldığını belirtir.¹⁶ Odaların et vs. yiyecek türünden olanların sağlık kontrolleri vakıf aracılığıyla gerçekleştirilirdi. Ayrıca ulemaya ziyafet verilen öyle bir mutfağı vardır ki Keykavus mutfağına benzetilir. Gece gündüz burada düşkün fakirlere ikramda bulunulurdu. Evliya Çelebi bu yapının azametini ifade için imaret yakınında olan kervansarayına da değinir. Burada misafirlerin binek hayvanları için üçer bin at, katır ve deve alabilen büyük bir girişinin olduğunu belirtir. Bu yönde yapının büyük bir hayrat eseri ve eski medreselerden oluştuğunu vurgular.¹⁷ Bu medreselerde kazaskerlik ve mevleviyet kadılıklarından azledilen bazı kişiler çalışmıştır. Bu nedenle medreseler her ne kadar ellili medrese olarak zikre-

13 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

14 İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 5-6.

15 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

16 Fahri Unan, "Sahn-ı Semân", *DİA*, c. 35, İstanbul 2008, s. 532.

17 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

dilse de tevcihlerde önemli bir konumdadır. Zira tevcihlerde “Sahn-ı Semân”, “Sahn Medresesi” ve “Sekizli Medrese” olarak da zikredilir.¹⁸

2.3. Sultan Bâyezîd-i Veli Medresesi

Medrese II. Bâyezîd tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre burası Bâyezîd Camisi'nin taşra harimi olarak ifade edilen dış kısmının güneyinde büyük bir medrese olup, şeyhülislamın ders verdiği ve müftülerin nezaret ettiği bir yerdi.¹⁹ Yetmiş büyük kubbeden oluşan bu medresede ders veren şeyhülislam haftada bir kere ders tekrarı yapar, talebelerine de her ay et ve mum ücreti verilmesi yanında sağlık kontrolleri de yapılırdı.²⁰ Günümüzde kütüphane olarak kullanılan bu medrese muhtemelen 1507-1508'lerde tamamlanmış olmalıdır. Paye olarak ellili medreselerdendi.²¹

2.4. Sultan Selim-i Evvel Medresesi

Bu medrese Süleyman Han tarafından babası Mısır'ın fatihi Sultan I. Selim'in ruhu için yaptırılmıştır. Yenibahçe yakınlarında Halıcılar Köşkü olarak bilinen yerde eski büyük bir medresedir. Vakfı Yenibahçe'deki nebat, ot ve bostan gelirleri idi.²² Altmışlı olan bu medrese 1526'da Mimar Sinan'a yaptırılmış olup günümüzde Vatan Caddesi üzerinde yer almaktadır. Evliya Çelebiye göre bu medresenin uzunluğu bir mil, genişliği yarım mildir. Çelebi devamla medresenin bulunduğu yerin halk arasında bir gül bahçesi olarak telakki edildiğini hatta Selim Han, babası Bayezid Han üzerine geldiğinde bu sahrada cülus zamanında otağını kurup İstanbul'un çoğu, burada padişaha biat ettiklerinden bu sahraya gelip hoşnut olduklarını belirtir. Bu yönünde akabinde Süleyman Han, Selim Han Medresesi'ni bu sahraya vakfetti.²³

2.5. Sultan Süleyman Medresesi

Sultan Süleyman'ın yapmış olduğu külliye içerisinde kuzey ve güneyde yer alan 4 ayrı medreseden yani binadan müteşekkildir. Altmışlı olan bu medrese yapıldığı ta-

18 Bkz. Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 614.

19 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

20 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 67-68.

21 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 381.

22 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

23 Evliya Çelebi, a.y.

rihten itibaren devrinin en önemli medreseleri arasındaydı. Evliya Çelebiye göre bu 4 medrese yanında bir dârü'l-hadis, bir dârü'l-kurrâ, tıp ilmi medresesi, bir imareti ve bîmarhanesi ve sayısız hamamları ile gelen-geçenlerin konaklayacağı ve hayvanların bulunacağı yerler, sıbyan mektebi vs. imaretleri mevcuttur.²⁴ Medreselerden, evvel ve sâni olanları caminin batı yönünde, sâlis ve râbi' olanları ise Haliç'e bakan eğimli bir yamaç üzerinde yer almakla birlikte bunların ikisine birlikte Mülâzımlar Medresesi de denilmekteydi.²⁵ Mimar Sinan tarafından yapılan bu medreselerden Haliç tarafında bulunan ikisi 1552 tarihinde, batı tarafında bulunan diğer ikisi de 1559 tarihinde tamamlanmıştır.²⁶ Medreseye ait binalardan günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Doğumevi, Askerî Basımevi, Türk-İslam Eserleri Müzesi ve Süleymaniye Camisi'nin çeşitli müstemilatı bulunmaktadır.

2.6. Şehzade Mehmed Han Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese ulema arasında yüksek dereceli olarak bilinirdi.²⁷ İnşa kitabesine göre 1546'da tamamlandığı anlaşılan yirmi hücreli medrese ilk tesisinde ellili iken 1548'den itibaren altmışlı medreseler arasına dâhil olmuştur. Medrese Kanuni'nin oğlu Mehmed'in vefatı üzerine yeniçeri odaları yakınında inşa edilen cami etrafındaki külliye'nin bir parçasıydı. Bu yapı son dönemlere doğru uzun zaman kız yurdu iken restorasyonunun ardından lokanta olarak kiraya verilmiştir.²⁸

2.7. Sultan Ahmed Han Medresesi

Evliya Çelebi, bu medresenin sadece ismini ve derecesini zikretmeden payesini belirtir.²⁹ Sultan Ahmed Camisi'nin kuzeydoğusunda avlunun dışında yer alan bu medrese aslında bir dârü'l-hadis olup 1620'de tamamlandı. İki katlı olup 48 odalı olan medrese günümüzde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin deposu olarak kullanılmaktadır.³⁰

24 Evliya Çelebi, a.y.

25 Selçuk Mülâyim, "Süleymaniye Camii ve Külliyesi", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 118.

26 İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 33-34.

27 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

28 İsmail Orman, "Şehzade Külliyesi", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 484.

29 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

30 Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 35-38; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi", *DİA*, c. 37, İstanbul 2009, s. 501.

2.8. Şâh Hûbân Medresesi

Bu medresenin Alay Kasrı yakınlarında olduğunu belirten Evliya Çelebi tarih düşürme açısında inşa tarihini belirtmek için yazılan aşağıdaki şu kıtayı da zikreder. Ancak inşa tarihini yazmadan yerini boş bırakır.

Yapdı bu medreseyi Şeh Hubân
Olmaya ‘izz ü şerefden halî
Emeli gördü dedi târihin
Dâr-ı tahsîl u mekân-ı âlî³¹

Medrese I. Selim’in kızı Şah Hûbân Hatun tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde vilayet konağı içerisinde Osmanlı Arşivi bitişiğindedir. Sadece dershanesi kalmış olmakla beraber yukarıda Evliya Çelebi’nin belirttiği kapısının üzerindeki kitabeden 1563’te tamamlandığı anlaşılır. Medrese başlangıçta kırklı iken 1570’den sonra ellili olmuştur.³²

2.9. Kara Mustafa Paşa Medresesi

Parmakkapı tarafında olan medresenin tarih düşürme yönünde aşağıdaki mısraları seyahatnamede belirtilmiş ancak tarih yeri boş bırakılmıştır.

Seyr edenler birbirine gösterüp dedi târihin
Mustafa Paşa baka yapdı ne zîbâ medrese³³

Fazla bilgimizin olmadığı Kemankeş Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan medrese seyahatnamede bahsedildiği gibi Divanyolu’nda Parmakkapı yakınlarında yer almakta idi.³⁴

2.10. Muîd Ahmed Efendi Medresesi

Bu medrese seyahatnamedeki ifadeye göre Kadıçeşmesi taraflarında yeni ve süs-

31 Evliya Çelebi, s. 149-150.

32 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 707.

33 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

34 Mehmet Nermin Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, c. 3, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul 2001, s. 1095.

lemeli olarak yapılmıştır.³⁵ Medrese tam olarak Fatih Camisi'nin Haliç tarafında Ka-
dıçesmesi Sokağı başında yer almakta olup odalarından sadece biri günümüze kadar
gelmiştir.³⁶

2.11. Hâmid Efendi Medresesi

Evliya Çelebi, medresenin Filyokuşu Mahallesi'nde olduğunu belirtir.³⁷ Ebussuud
Efendi'nin halefi Şeyhülislam Hâmid Efendi tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.
Evliya Çelebi'nin kendisi de sıbyan mektebinden sonra bu medresede eğitim almış-
tır.³⁸

2.12. Hasan Paşa Medresesi

Oldukça süslü ve iki katlı olarak yapılan bu büyük medrese binasının alt katında
dükkânlar yer almaktaydı. Canpûladzâde Sarayı yakınlarında bulunan medresenin
seyahatnamede iki tarihi kaydedilmiştir. Birinci tarih düşürme için aşağıdaki beyit-
ler ifade edilir.

Sadr-ı bülend kadr-i Hasan ki zamânda
Oldur kemâl-i lutf ile cûyâ-yı ehl-i fasl
Rûhi erince medrese itmâmâ zevk edüp
Târih söyledim ana me'vâ-yı ehl-i fazl
Diğer tarih düşürme için ise aşağıdaki dizeler belirtilir:
Âsaf-ı sâhib-kerem Söyledi târihini
Dâver-i âli-himem Rûhî-i sâhib-keîâm
Mâlik-i seyf [ü] kalem Oldu bu âli binâ
Sadr-ı mükerrerem Hasan Bâ'is-i nâm-ı Hasan³⁹

Hadım Hasan Paşa medresesi olarak da bilinen bu medrese III. Mehmed devri
sadrazamlarından Hadım Hasan Paşa tarafından 1595-1596'da yaptırılmıştır. Med-

35 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

36 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 196-197.

37 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

38 Yücel Dağlı, "Evliya Çelebi Hayatı ve Seyahatnamesi", *Osmanlı*, c. 8, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 344.

39 Evliya Çelebi, a.g.e., s.150.

rese günümüzde hala Çağaloğlu'nda hamam karşısında ayakta durmaktadır.⁴⁰

2.13. İsmehân Sultan Medresesi

Evliya Çelebi'ye göre Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese Edirnekapı içerisinde yer almaktaydı.⁴¹ Aslında bu medrese sırf vakfiyesinde İsmehan Sultan kayıtlı olduğu için bu ismi almıştır. Oysaki medrese arşiv belgelerinde genellikle Şehid Mehmed Paşa Medresesi, medrese listelerinde ise İbrahim Hanoğlu Medresesi adını taşır. Tam olarak Eyüp'te yer alan bu medrese Sokullu Mehmed Paşa'nın eşi İsmehan Sultan adına Eyüp'te yaptırdığı külliyeinin bir parçasıdır. Ancak kitabesinde 1568-1569'da İsmehan Sultan tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır.⁴²

2.14. Câfer Çelebi Medresesi

Evliya Çelebi bu medresenin sadece ismini ve Mimar Sinan tarafından yapıldığını belirtir.⁴³ İbtida-i haric olmasıyla kırklı olan bu medresenin banisi Tâcî Bey-zâde Tevkîî Cafer Çelebi'dir.⁴⁴ Medrese Fener Semtinde Fener Çarşamba arasındaki Kiremid Mahallesi'nde bulunmaktadır.⁴⁵

2.15. Kadı Mahmûd Efendi Medresesi

Seyahatnamede ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı belirtilen bu medrese hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz.⁴⁶ Sadece İstanbul'da bu medrese ismiyle bir yapının olması yanında otuzlu medreselerden biri olduğunu bilmekteyiz.⁴⁷

2.16. Murad Paşa Medresesi

Bu medresenin de sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı seyahatna-

40 Zeynep Ahunbay, "Hadım Hasan Paşa Medresesi", *Diünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s. 489-490.

41 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

42 Sevgi Parlak, "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 37, İstanbul 2009, s. 358-359.

43 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

44 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 56.

45 Ali Cengiz Üstüner, "Medrese/İstanbul Medreseleri", *TDA*, 142 (2003), s.36.

46 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

47 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 279.

mede zikredilmektedir.⁴⁸ Medrese Fatih'in vezirlerinden Has Murad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Aksaray'da Vatan ve Millet caddelerinin kavşağındaki Murad Paşa Camii ile birlikte bir külliyeinin parçası olan bu medrese günümüzde mevcut değildir. Medrese Murad Paşa'nın 1474'te vefatı üzerine kardeşi Sadrazam Mesih Ali Paşa tarafından 1477 tarihinde tamamlanmıştır. On sekiz odalı olup altmışlı derecesine kadar yükselen medresenin kitabesi günümüzde Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır.⁴⁹

2.17. Dâvud Paşa Medresesi

Seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafında yapıldığı belirtilen bu medrese Fatih'in veziri, II. Bayezid'in sadrazamı olan Dâvud Paşa tarafından yaptırılmıştır.⁵⁰ Medrese Cerrahpaşa ile Kocamustafapaşa semtlerinde Dâvud Paşa Külliyesi olarak bilinen mahallede olup bu külliyeinin bir parçasıdır. Caminin sol tarafında yer almaktadır. On altı hücre, bir dershaneden oluşan medrese günümüzde harap vaziyettedir. Önceleri kırklı olan medrese sonradan ellililer arasına yükseltilmiştir.⁵¹

2.18. Eski (Atik) Ali Paşa Medresesi

Evliya Çelebi'nin ismini zikrettiği bu medrese II. Bayezid'in sadrazamlarından Hadım lakabıyla da tanınan Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁵² Günümüzde camisiyle birlikte hala ayakta bulunan medrese Çemberlitaş'da Muallimler Birliği olarak kullanılmaktadır. Kesin yapım tarihi bilinmemektedir. On altı oda ve bir dershaneden meydana gelen medrese inşa yıllarında kırklı iken sonraları ellililer arasına yükseltilmiştir.⁵³

2.19. Mesih Paşa Medresesi

Bu medrese III. Murad sadrazamlarından Hadım Mesih Mehmed Paşa kethüdası Yakup Kethüda tarafından 1589'da Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁵⁴ Şu anda yeri tam olarak bilinmemekle beraber muhtemelen günümüzde Fatih'teki Hırka-i Şerif

48 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

49 Zeynep Hatice Kurtbil, "Murad Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 31, İstanbul 2006, s. 191-192.

50 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

51 Abdülkadir Özcan, "Dâvud Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 42-43.

52 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

53 Semavi Eyice, "Atik Ali Paşa Camii", *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 65-66.

54 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

İlkokulu yerinde idi. İnşa zamanı kırklı iken, 1592-93'te ellili, 1652-53'te ise Musile-i Sahn derecesine yükseltilmiştir.⁵⁵

2.20. Rüstem Paşa Medresesi

Medrese Kanuni'nin sadrazamlarından olan Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁵⁶ 1547-48'de tamamlanıp 24 oda ve bir dershaneden meydana gelen bu yapı Cağaloğlu'nda yer almaktadır. Derece olarak ellili medreseler arasındaydı.⁵⁷

2.21. Çivizâde Medresesi

Zeyrek'te bulunan medrese Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁵⁸

2.22. Kepenekçi Medresesi

Seyahatnamede sadece ismi belirtilen medrese Kanuni dönemi şeyhlerinden Kepenekçi Hoca Sinan Efendi tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁵⁹ İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen medrese günümüzde Eminönü'nü Süleymaniye'ye bağlayan yolun sol tarafında Kepenekçi ile Sabunhane sokaklarının köşesindedir. İnşaatı sonrasında yirmili olan medrese daha sonra otuzlu, kırklı ve 1659'da ellili medreseler arasına yükselmiştir.⁶⁰

2.23. Başçı İbrahim Bey Medresesi

Evliya Çelebi'nin sadece ismini ve Mimar Sinan tarafından yapıldığını belirttiği bu medrese⁶¹ muhtemelen II. Bayezid devri sekbanbaşlarından İbrahim Ağ'a ait olup 18. yüzyılda yıkılmıştır. Paye bakımından yirmililerle başlayıp ellili medreseler derecesine yükselmiştir.⁶²

55 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 558.

56 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150

57 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 60-61.

58 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

59 Evliya Çelebi, a.y.

60 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 529-530.

61 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

62 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 313-314.

2.24. Altı Mermer Medresesi

Medresenin seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı belirtilmektedir.⁶³ Bu medrese Eğri Abdullah Efendi'nin oğlu olan Mehmed Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Kendisi kâtiplikten yetişip, nişancı ve baş defterdarlığa kadar yükselmiştir.⁶⁴

2.25. Nişancı Mehmed Bey Medresesi

İstanbul'da Altı Mermer semtinde bulunan medrese Eğri Abdizâde Mehmed Bey tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁶⁵

2.26. Kürkçübaşı Medresesi

Seyahatnamede sadece isminden ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı belirtilen medrese⁶⁶ Kanuni zamanında yaşamış Kürkçübaşı Ahmed bin Abdulmuin tarafından yaptırılmıştır. Topkapı'da Şehremini Caddesi'nin kuzey tarafında yer alan medrese günümüzde mevcut değildir. Yirmili olarak başlayan medrese 1600 yılında ellili medreseler arasına, 1652'de ise dâhil payesine yükselmiştir.⁶⁷

2.27. Kara Pîri Paşa Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve Soğukkuyu yakınlarında bulunan bu medrese⁶⁸ Yavuz ve Kanuni dönemi sadrazamlarından olan Pîri Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Zeyrek'te yaptırılan bu medrese günümüzde mevcut değildir. Paye olarak önce kırklı sonra ellili medreseler arasındaydı.⁶⁹

2.28. Efdalzâde Medresesi

Seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı ifade edilen bu medrese⁷⁰ Osmanlı Şeyhülislâmı olan Efdalzâde Hamîdüddin Efendi tarafından Fatih'te yaptırılmıştır. Şekerciler Hanı'nın yanında bulunan medresenin önünde günü-

63 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

64 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye*, c. 4/1, Haz., Mustafa Keskin vd., Sebil Yayınları, İstanbul 1997, s. 139.

65 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150; Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 855.

66 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

67 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 540-541.

68 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

69 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 172.

70 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

müzde dükkânlar yer almaktadır.⁷¹

2.29. Merdümiyye Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve Kızılmusluk yakınlarında bulunan medrese hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yoktur.⁷² Topkapıda olan bu medrese günümüzde mevcut olmamakla birlikte paye olarak önce kırklı sonra ellili medreseler arasında yer almıştı.⁷³

2.30. Molla Gürani Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan bu medreseden Evliya Çelebi bahsederken banisi hakkında da bilgi vermektedir. Fatih'in hocası olan bu zatın ismi Şemseddin Ahmed bin İsmail Gürani'dir. Bir ara padişahla arası açıldığından Mısır'da Sultan Kayıtbay'a gidip mal mülk sahibi olduktan sonra Sultan Mehmed Han'ın ricasıyla gelip İstanbul'un fethine katılmıştır. Türbesi, caminin sahasında yer almaktadır.⁷⁴ Şu anda mevcut olmayan medrese Vefâda bulunmaktaydı. Muhtemelen 1484'te yapılmış olan medrese önceleri yirmili iken 1584'te ellili payesine yükseltilmiştir.⁷⁵

2.31. Revânî Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese Kırkçeşme yakınlarındaydı. Evliya Çelebi'ye göre bu medresenin banisi Yavuz ve Kanuni dönemlerinde bulunmuş ferâsetli bir kişi olan Şuca'dır.⁷⁶ Aslında bu kişi meşhur divan şairi olan Revânî Çelebi'dir. Kendisi Sarçanede Bozdoğan Kemerinin yanında yaptırdığı mescidinin haziresine defnedilmiştir.⁷⁷

2.32. Ekmekçizâde Ahmed Paşa Medresesi

Vefa yakınlarında olan bu medrese Sultan Ahmed Han'ın defterdarı olan Ekmek-

71 Cahit Baltacı, "Hamîdüddin Efendi, Efdalzâde", *DİA*, c. 15, İstanbul 1997, s. 476.

72 Evliya Çelebi, a.g.e., 150.

73 Cahit Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 556.

74 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

75 Cahit Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 568-569. Cahit Baltacı bu medreseyi umumi olarak tanıtırken Ekrem Hakkı Ayverdi medresenin bir dârü'l-hadis olduğunu ifade eder. Bu konuda bkz. Ali Yardım, "Temel Kültür Müesseselerimizden Dârü'l-hadisler", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı (Anonim)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1995, s. 83.

76 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

77 İsmail E. Erünsal, "Revânî", *DİA*, 35, İstanbul 2008, s. 30-31.

çizâde Ahmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁷⁸ On yedi oda ve bir dershaneden oluşan bu medrese günümüzde İlim Yayma Cemiyeti tarafından yurt olarak kullanılmaktadır.⁷⁹

2.33. Sünnî Kadın Medresesi

Modern kaynaklarda mevcut olmayan bu medresenin seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı zikredilmektedir.⁸⁰

2.34. Fâtıma Sultan Medresesi

Seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığına dair ifadenin yer aldığı medrese hakkında çok fazla bilgi yoktur.⁸¹ Medrese II. Selim'in damadı Kanijeli Siyavuş Paşa tarafından eşi Fatma Sultan adına yaptırılmıştır. Bu nedenle modern çalışmalarda Siyavuş Paşa Medresesi olan bu yapı Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Fatıma Sultan Medresesi olarak zikredilmektedir. Süleymaniye'de Fetva yokuşunun sol tarafında yer alan medrese günümüzde ayaktaadır.⁸²

2.35. Üçbaş Medresesi

Bu medrese Edirnekapı'da Nureddin Hızır⁸³ tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁸⁴ Kitabesine göre 1533'te yapılan medresenin günümüzde mescid ve odaları yurt olarak kullanılmaktadır. Medrese bu gün tam olarak Karagümrük ve Zincirlikuyu'da Saray Ağı Caddesi üzerindedir.⁸⁵

2.36. Ferruh Kethüda Medresesi

Seyahatnamede sadece isminden ve Mimar Sinan tarafından yapıldığından bahsedilen medrese⁸⁶ Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın kethüdası Ferruh Ağa tarafından yaptırılmıştır. İçerisinde caminin de bulunduğu bir manzumenin parçası olan yapıdan bu gün sadece cami ve çeşme ayaktaadır. Balat'ta yer alan medrese, caminin kita-

78 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

79 Semavi Eyice, "Ekmekçizâde Ahmet Paşa Medresesi", *DİA*, c. 10, İstanbul 1994, s. 547-548.

80 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

81 Evliya Çelebi, a.y.

82 Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa, Kanijeli", *DİA*, c. 37, İstanbul 2009, s. 313.

83 Farklı kaynaklarda Nureddin Hamza bin Abdullah olarak geçmektedir. Bkz. Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 859.

84 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

85 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 242-243.

86 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

besine göre 1562-63'te inşa edilmiştir. Paye olarak otuzlu medreseler arasındaydı.⁸⁷

2.37. Manav Kadı Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve Evliya Çelebi'nin isminden bahsettiği bu medrese⁸⁸ Kanuni ve II. Selim devirlerinde yaşamış olduğu anlaşılan ve Manav Kadı olarak bilinen Mahmud Efendi tarafından yaptırılmıştır. Hakkında net bilginin olmadığı medrese önce yirmili iken 1592'de ellili medreseler arasına yükselmiştir.⁸⁹

2.38. Ak Hüsameddin Medresesi

Bu medrese Selimiye Hamamı yakınlarında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.⁹⁰

2.39. Eski İbrahim Paşa Medresesi

Seyahatnamede ismi zikredilen medrese II. Bayezid'in sadrazamlarından Çandarlı İbrahim Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁹¹ İstanbul'da Mercan'da Uzunçarşı ve Rıza Paşa Caddelerine yakın boş bir alanda bulunan caminin civarında olan medrese günümüzde mevcut değildir. Paye olarak otuzlular arasında başlayıp 1586'da ellililer arasına yükselmiştir.⁹²

2.40. Kahriye Medresesi

Selimiye yakınlarında yer alan medrese Hasekî Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁹³ Bu yapı Hürrem Sultan'ın tekkeden medreseye çevirdiği bir binadır.⁹⁴

2.41. Hasekî Medresesi

Avratpazarı'nda (Hasekî) bulunan bu medrese Süleyman Han maliyle Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.⁹⁵ Hasekî Hürrem Sultan tarafından yaptırılan bu manzumenin medresesi bu gün hala ayakta durmaktadır. Caminin karşısında bulunan medrese 1539-40

87 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s.271.

88 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

89 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 554.

90 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150. Bu medrese hakkında ayrıca bkz. Sadi Irmak (haz.), *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1973, s. 18-21.

91 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

92 Semavi Eyice, "İbrahim Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 21, İstanbul 2000, s. 341.

93 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

94 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 777.

95 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

yıllarında inşa edilmiştir. On altı oda ve bir dershaneden meydana gelen medrese önceleri ellili iken 1553'te altmışlılar arasına yükselmiştir.⁹⁶

2.42. Osman Şah Validesi Medresesi

Aksaray yakınlarında olan bu medrese Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.⁹⁷ Günümüze ulaşamayan medrese Hatice Sultan Medresesi olarak bilinip ellili payesindeydi.⁹⁸

2.43. Makbûl Ahmed Paşa Medresesi

Bu medrese İstanbul'un Topkapısı'nda yer almaktadır.⁹⁹ Kanuni devri sadrazamlarından Kara Ahmed Paşa tarafından yaptırılan külliye'nin bir parçasıdır. Kara Ahmed Paşa'nın öldürülmesi üzerine bu külliye'nin inşaatı bir süre durmuştur. İnşaat Ahmed Paşa'nın kethüdası Hüsrev Bey'in nezaretinde tamamlanmıştır. On altı oda ve bir dershaneli olan medrese günümüzde Topkapı'nın iç tarafında yer almaktadır.¹⁰⁰

2.44. Sofî Mehmed Paşa Medresesi

Seyahatnamede sadece ismi zikredilen ve Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese¹⁰¹ aslında bir dârü'l-hadistir. Vilayet bahçesinin Ankara Caddesi'ne açılan Paşa Kapısı yanında Nallı Mescidinin karşısında yer alan bu yapı günümüzde mevcut değildir. Mimar Sinan'ın eseri olan yapı Kanuni'nin vezirlerinden Sofu Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1650'de iptida-i hariç payesine yükseltilmiştir.¹⁰²

2.45. İskender Paşa Medresesi

Seyahatnamede isminin yanında Mimar Sinan tarafından yapıldığı da belirtilen bu medrese¹⁰³ çeşitli dönemler valilik yapmış olan İskender Paşa tarafından Beykoz'a bağlı Kanlıca'da yaptırılmıştır. Bir külliye'nin parçası olan medrese günümüzde mev-

96 Sema Doğan, "Haseki Külliyesi", *DİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 371.

97 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

98 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 460.

99 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

100 Semavi Eyice, "Ahmed Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 115-116.

101 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

102 Ali Yardım, a.g.m., s. 87.

103 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

cut değildir.¹⁰⁴

2.46. İbrahim Paşa Medresesi

Bu medrese Mimar Sinan tarafından yapılmış olup İsakapısı'nda yer almaktadır.¹⁰⁵ Medrese Kanuni dönemi Anadolu beylerbeyi ve kubbe veziri olan Hadım veya Tavâşî lakabıyla meşhur İbrahim Paşa tarafından yaptırılan külliyenin bir parçasıdır. Ancak medrese Silivrikapı semtinde yapılan külliyyeden ayrı olarak Cerrahpaşa'daki İsakapısı denilen yerdeki Bizans şapeli harabesinin yanına uygun görülmüştür. Günümüzde medrese harap bir konumdadır.¹⁰⁶

2.47. Kapağası Cafer Ağa Medresesi

Seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese Kanuni devri Babüssaade ağalarından Cafer Ağa tarafından 1560'da Ayasofya'nın kuzeyinde Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹⁰⁷ Medrese tahtanî ve fevkanî olmak üzere iki katlıdır. Yirmi yedi oda ve bir dershaneden oluşan bu medrese Soğukkuyu ve Ağa Medresesi olarak da bilinmekle beraber paye itibariyle önce kırklı iken sonra ellililere yükselmiştir.¹⁰⁸

2.48. Hazînedarbaşı Ahmed Ağa Medresesi

Seyahatnamede ismi yanında Mimar Sinan tarafından yapıldığı da belirtilen bu medrese günümüz modern kaynaklarında zikredilmemektedir.¹⁰⁹

2.49. Ma'lûl Emir Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese¹¹⁰ kaynaklarda Malülzâde Medresesi olarak geçmektedir. Zira medrese Şeyhülislâm Mâlül Emirzâde Seyyid Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. İncirli Medrese de denilen bu medrese Karagüm-rük-Zincirli Kuyu'da yapılmış olmakla beraber günümüzde mevcut değildir. Medrese paye olarak ellililer arasındaydı.¹¹¹

104 Haluk Kargı, "İskender Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, s. 571.

105 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

106 Semavi Eyice, "İbrahim Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 21, İstanbul 2000, s. 341-342.

107 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

108 M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 33.

109 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

110 Evliya Çelebi, a.y.

111 M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 151; M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 236.

2.50. Ümm-i Veled Medresesi

Mimar Sinan'ın yaptığı ve seyahatnamede sadece isminden bahsedilen bu medrese¹¹² Ümmü Veled olarak tanınan Hüsameddin Efendi'nin oğlu Zeynelabidin'in oğlu Abdül Aziz Efendi tarafından Fatih'teki Küçük Karaman'da yaptırılmıştır. Günümüzde olmayan medrese önceleri otuzlu iken ellililere kadar yükselmiş ve 1652-53'te dâhil hükmünü almıştır.¹¹³

2.51. Kadıasker (Kazasker) Pervîz Efendi Medresesi

Seyahatnamede isminden ve Mimar Sinan tarafından yapıldığından bahsedilen bu medrese¹¹⁴ Anadolu Kazaskeri Pervîz Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte Fatih'te Otlukçu yokuşunda idi. Medrese önceleri otuzlu iken 1600 yılından sonra ellililer arasına yükselmiştir.¹¹⁵

2.52. Ağazâde Medresesi

Günümüz modern kaynaklarında olmayan bu medreseden Evliya Çelebi isminin yanında Mimar Sinan tarafından yapıldığından da bahseder.¹¹⁶

2.53. Defterdar Abdüsselam Bey Medresesi

Seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese Kanuni dönemi baş defterdarlarından Abdüsselam Bey tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹¹⁷ Küçük Çekmece'de yer alan medrese bugün mevcut değildir. Paye olarak önce yirmili olan medrese 1580'den sonra ellili medreseler arasına yükselmiştir.¹¹⁸

2.54. Tûtî Kadı Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese¹¹⁹ Tûtî Latif Medresesi olarak da bilinir. Medrese birçok yerde kadılık yapmış

112 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

113 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 734-735.

114 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

115 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 211; Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 593.

116 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

117 Evliya Çelebi, a.y.

118 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 360-362.

119 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

olan Abdüllatif Efendi tarafından yaptırılmıştır. Fatih'te bulunan medrese Semanilerden Karadeniz tarafındakilerin arkasındaki Yeni Hamam Caddesi üzerindedir. Yapılış tarihi belli olmaması yanında günümüzde de mevcut değildir. Önceleri kırklı olan medrese daha sonraları ellililer payesine yükselmiştir.¹²⁰

2.55. Hekim Mehmed Çelebi Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese hakkında günümüz kaynaklarında çok fazla bilgi yoktur.¹²¹ Sadece bunun kaynaklarda geçen ve Koska'daki 22 odalı Hekim Çelebi Medresesi olduğu bilinmektedir.¹²²

2.56. Hüseyin Çelebi Medresesi

Seyahatnamede isminin yanında Mimar Sinan tarafından yapıldığından da bahsedilen bu medrese¹²³ günümüz kaynaklarında zikredilmekte ancak Çarşamba'da yer aldığı dışında hakkında geniş bilgi edinilememektedir.¹²⁴

2.57. Emîr Sinan Çelebi Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve Evliya Çelebi'nin isminden bahsettiği bu medrese¹²⁵ II. Selim dönemindeki Sinan Çelebi tarafından yaptırılmıştır.¹²⁶

2.58. Şahkulu Medresesi

Seyahatnamede isminden ve Mimar Sinan tarafından yapıldığından bahsedilen bu medreseyi¹²⁷ III. Mehmed'in nedimlerinden Mehmed Çelebi yaptırmıştır. Yapılış tarihini tam olarak bilemediğimiz bu medrese Parmakkapı'da yer almakla birlikte Sinekli Medrese olarak da isimlendirilmektedir. On bir odalı olan medrese paye ba-

120 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 198; M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 114.

121 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

122 M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 84.

123 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

124 Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 53.

125 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

126 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 857.

127 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

kımından önce otuzlu iken 1585'te ellililer arasına yükselmiştir.¹²⁸

2.59. Dragoman Yûsuf Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese günümüz kaynaklarında yer almamaktadır.¹²⁹ Ancak İstanbul Fatih'te Dragman olarak anılan semtte Dragman Külliyesi mevcuttu. Kaynakların ifadesine göre burası 1541-42'de "drağman" veya "dragoman" denilen saray tercümanlarından Yunus Bey tarafından tesis edilmiştir. Bu külliye medrese olarak bir dârü'l-kurrâya sahipti.¹³⁰

2.60. Karcı Süleyman Medresesi

Evliya Çelebi'nin isminden bahsettiği ve Mimar Sinan'ın yaptığı bu medrese¹³¹ Süleyman Subaşı Medresesi veya Kirazlı Medrese olarak da zikredilmektedir. XVI. asrın sonlarında tesis edilen medrese Süleymaniye'nin güneyinde Kirazlı Mescidinin avlusunda idi.¹³²

2.61. Hacı Hâtûn Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan ve seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese¹³³ Hacı Kadın Medresesi olarak da bilinmekle beraber Kanlıca İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Hatun tarafından yaptırılmıştır. Günümüze kadar gelemeyen medresenin yapılış tarihi ve yeri hakkında net bilgi yoktur. Önceleri yirmili iken sonraları kırklılar arasına yükselmiştir.¹³⁴

2.62. Defterdar Şerifezâde Medresesi

Seyahatnamede sadece isminden ve Mimar Sinan tarafından yapıldığından bahsedilen bu medrese¹³⁵ hakkında günümüz kaynaklarında Kadıçesmesi'nde yer alması dışında fazlaca bahsedilmemektedir.¹³⁶

128 M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 54; Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 709.

129 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

130 M. Baha Tanman, "Dragman Külliyesi", *DİA*, c. 9, İstanbul 1994, s. 524-525.

131 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

132 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 351.

133 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

134 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 328-329.

135 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

136 Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Kadı Hekim Çelebi Medresesi

Mimar Sinan tarafında yapılan bu medrese Küçük Karaman'da bulunmaktaydı.¹³⁷ Medrese Hekimzâde Molla Kestel Medresesi ismiyle de bilinmektedir. Kanuni devri kadılarında Hekimzâde Muhyiddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Medrese Laleli'de Laleli Camii bitişiğindeki Taş Han'ın arkasında II. Bâyezîd dönemi kazas-kerlerinden Muslihiddin Mustafa Kastalani'nin yaptırdığı Molla Kestel Camii harimindeydi. XX. yüzyılın başlarına kadar gelen medrese günümüzde mevcut değildir. Yirmi iki odadan oluşan medrese paye bakımından önce yirmili iken 1652-53'te harîç ellili seviyesine yükselmiştir.¹³⁸

2.63. Baba Çelebi Medresesi

Seyahatnamede isminden ve Mimar Sinan tarafından inşa olunduğundan bahsedilen bu medrese¹³⁹ III. Murad devri meşayihinden Baba Efendi diye meşhur olan Mahmud Baba tarafından yaptırılmıştır. Süleymaniye Camii yakınında bulunan ancak günümüzde yeri tam olarak tespit edilemeyen medresenin inşa tarihi bilinmemektedir. Paye olarak kırklı medreseler arasındaydı.¹⁴⁰

2.64. Kirmastizâde Medresesi

Mimar Sinan'ın yaptığı ve seyahatnamede isminden bahsedilen bu medrese Kirmasti Medresesi olarak da bilinir.¹⁴¹ II. Bâyezîd devri kadılarında Yusuf bin Hüseyin Kirmasti tarafından yaptırılmıştır. Medresenin inşa tarihi bilinmemektedir. Vefâda Mimar Ağa Mescidinin arkasında bulunan medrese bugün mevcut değildir. Paye olarak önce yirmili olan medrese daha sonra otuzlular arasına yükseltilmiştir.¹⁴²

2.65. Sekban Ali Medresesi

Karagümrük'te bulunan medrese Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.¹⁴³ Kanuni

1988, s. 89.

137 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

138 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 161; Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 335-336.

139 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

140 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 312-313.

141 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

142 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 136; M. S. Kütükoğlu, a.g.m., s. 75.

143 Evliya Çelebi, s. 151.

devri sekbanlarından Ali Ağa tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Günümüzde tam olarak yeri bilinmeyen medrese önceleri kırklı iken 1579'dan sonra ellililer arasına yükselmiştir.¹⁴⁴

2.66. Bezzâzistan Kethüdası Medresesi

Evliya Çelebi'ye göre Sultan Selim yakınlarında olan medrese Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.¹⁴⁵ Günümüz kaynaklarında da bu medrese hakkında Bezzazistan Kethüdası Hüseyin Çelebi'nin Sultan Selim İmareti yakınlarında yaptırdığı cami civarında olduğu belirtilmekte ve bunun dışında bir bilgi ifade edilmemektedir.¹⁴⁶

2.67. Kovacılar Medresesi

Seyahatnamede isminin yanında Mimar Sinan tarafından da yapıldığından bahsedilen bu medrese Kovacı Dede Medresesi olarak da bilinmektedir.¹⁴⁷ Bu medrese İstanbul Koska'da XVI. yüzyılda Papaszâde Mustafa Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak yapılan ve Celvetiyye'ye bağlı olan Abdüsselâm Tekkesi yanında Kovacı Şeyh, Kovacı Dede, Kovacılar Tekkesi olarak da bilinen bir manzumenin parçasıdır. Medresenin 28 odası olup diğer tekkelerde olduğu gibi mescidi de medresenin dershanesi olarak kullanılırdı. Medresenin inşasına dair bilgimiz olmamakla beraber Yavuz Selim İlköğretim Okulu bahçesinde odalarının olduğu bilinmektedir.¹⁴⁸

2.68. İmamzâde Medresesi

Seyahatnamede sadece isminden bahsedilen bu medrese Mimar Sinan tarafından yapılmakla birlikte kaynaklarda zikredilmemektedir.¹⁴⁹

2.69. Hayreddin Paşa Medresesi

Evliya Çelebi Beşiktaş'ı tanıtırken bu medresenin sadece ismine değinmektedir.¹⁵⁰ Barbaros Hayreddin Paşa tarafından yaptırılan bu medrese, vakfiyesine göre 12 hü-

144 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 677.

145 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

146 Zeki Sönmez, a.g.e., s. 87.

147 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

148 M. Baha Tanman, "Abdüsselâm Tekkesi", *DİA*, c. 1, İstanbul 1988, s. 302-303.

149 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

150 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 222.

reli olup 1552'de tamamlanmıştır. Beşiktaş'ta bir manzumenin parçası olarak yaptırılan medrese ellili payesinde olup günümüzde mevcut değildir.¹⁵¹

2.70. Mihrimâh Sultan Medresesi

Üsküdar'da İskelebaşı'nda yer alan medrese Kanuni tarafından kızı Mihrimâh Sultan için Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹⁵² Ancak masraflarının çoğu Mihrimâh Sultan tarafından karşılandığı için banisi olarak kendisi zikredilmektedir. Büyük bir külliyein parçası olan medrese Mihrimâh Sultan Camisi'nin kitabesine göre 1547'de yapılmıştır. On altı hücreli ve bir dershaneli olan medrese tesisinden itibaren ellili idi. Günümüzde Mihrimâh Sultan Sağlık Merkezi olarak kullanılan medrese ayaktaadır.¹⁵³

2.71. Orta (Atik) Valide Sultan Medresesi

Mimar Sinan tarafından yapılan bu medrese seyahatnamede Orta Valide Sultan Medresesi olarak isimlendirilmektedir.¹⁵⁴ Ancak bu medrese günümüz modern çalışmalarında Atik Valide Sultan Medresesi olarak belirtilen medresedir. Aynı isimli külliyein bir parçası olan medrese III. Murad'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafında yaptırılmıştır. Yaptırıldığı zaman Valide Sultan adı ile tanınan bu külliye III. Ahmed'in annesi Gülnüş Valide Sultan'ın Üsküdar İskele meydanında yeni bir külliye yaptırmasıyla (1708-1710) öncekine Atik Valide Sultan Külliyesi sonrakine ise Valide-i Cedit (Yeni Valide) Sultan Külliyesi denilmiştir. Üsküdar'da Toptaş'ında yer alan Atik Valide Sultan külliyesi içerisinde medrese de yer almaktadır. 1579 tarihinde tamamlanan medrese Üsküdar Sultanisi olarak da bilinmektedir. Paye olarak altmışlı olan medrese dârü'l-hadis rütbesinin de alınmasıyla hâmise-i Süleymaniye olarak da kabul edilmiştir. On sekiz odasından on beşi talebeye, ikisi muîd ve biri de kapıcıya tahsis edilmiştir.¹⁵⁵ Evliya Çelebi, Atik Valide Sultan Külliyesi'nin Üsküdar'ın tam ortasında yer almasından ötürü bu medreseye "Orta Valide Sultan Medresesi" demektedir.¹⁵⁶

151 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 470-471; Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *DİA*, c. 5, İstanbul 1992, s. 67.

152 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 233.

153 İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *DİA*, c. 30, İstanbul 2005, s. 40-41.

154 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 233.

155 M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 70-71.

156 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, c. 2, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 386.

2.72. Yeni Valide Medresesi

Bu medrese IV. Murad ve Sultan İbrahim'in annesi Kösem Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹⁵⁷ Evliya Çelebi'nin Yeni Valide dediği medrese kaynaklarda Kösem Sultan tarafından 1640'ta yaptırılan Çinili Camisi'nin Külliyesi içerisinde Çinili Medresesi olarak geçmektedir.¹⁵⁸ Üsküdar'ın Murat Reis Mahallesi'nin köşesinde yer alan medrese avlunun güneydoğu köşesinde "L" şeklinde sıralanan hücrelerden oluşmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1970'te restore edilen medrese günümüzde mevcuttur.¹⁵⁹

2.73. Şemsi Paşa Medresesi

Mimar Sinan tarafında yapılan manzumenin bir parçası olan medrese Üsküdar'da İskele yakınlarında yer almaktadır.¹⁶⁰ Aslında bir dârü'l-hadis olan bu yapı Şam beylerbeyliği de yapmış olan Vezir Şemsi Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu yapı günümüzde aynı yerinde bulunmakla birlikte 1953'ten itibaren halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.¹⁶¹

2.74. Kelime Hatun Medresesi

Seyahatnamede sadece isminden bahsedilen bu medrese hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Üsküdar'da yer alan bu medrese muhtemelen günümüze kadar ulaşmamıştır.¹⁶²

2.75. Eyüb Sultan Medresesi

İçerisinde Ebâ Eyyüb-i Ensari'nin türbesi ve camisinin de yer aldığı büyük bir külliyenin parçası olan medrese Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi cami ve türbe hakkında bilgi verirken kısa olarak medreseye de değinip külliyenin üç tarafında yer aldığını belirtir.¹⁶³ On altı odalı olan medrese paye olarak

157 Evliya Çelebi yukarıdaki bilgiler yanında bilhassa medresenin Mimar Sinan tarafından yapıldığını ifade ederken farklı kaynaklar mimarının Kasım Ağa olabileceği üzerinde durmaktadır. Karşılaştırma için bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 233; Gülçin Erol, "Çinili Camii Külliyesi", *DİA*, c. 8, İstanbul 1993, s. 335.

158 İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 386; Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *DİA*, c. 26, Ankara 2002, s. 275.

159 M. S. Kütükoğlu, a.g.e., s. 322; Gülçin Erol, a.g.m., s. 336.

160 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 233.

161 Ebru Karakaya, "Şemsi Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 529-530.

162 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 233. Medrese için ayrıca bkz. İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 289.

163 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 195.

önceleri yirmili ve otuzlu iken sonradan ellililer arasına yükselmiştir.¹⁶⁴

2.76. Kasım Paşa Medresesi

Evliya Çelebi bu medresenin Kasım Paşa Camisi'nin yol aşırısında olduğunu belirtir.¹⁶⁵ Osmanlı vezirlerinden Güzelce Kasım Paşa tarafında yaptırılan bu medrese Kasımpaşa'da yer almış olup günümüzde mevcut değildir.¹⁶⁶

2.77. Piyale Paşa Medresesi

Seyahatnamede bu medresenin sadece isminden bahsedilmektedir.¹⁶⁷ Günümüzde mevcut olmayan ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında tamamen ortadan kalkmış olan medrese Osmanlı kaptan-ı deryası ve veziri olan Piyale Paşa tarafından 1573'te yaptırılan Kasım Paşa'daki külliye'nin bir parçasıydı.¹⁶⁸

3. Seyahatnameye Göre İstanbul'daki Meslekî Medreseler

Bu medreseler isminden de anlaşılacağı üzere meslek mensuplarını yetiştirmek amacıyla açılmışlardır. Yani mesleğe yönelik ağırlıklı program uygulandığı medreselere meslekî medreseler denilmektedir. Bunların da seviyeleri yani payeleri tıpkı umumî medreselerdeki gibiydi. Buralarda görev yapan müderrisler sadece buradaki eğitimle alakadar olmaz bunun yanında meslekî medresenin alanına göre mesela cami, tekke, dârü'-şifâ gibi yerlerde de hizmet görürlerdi. Haliyle umumî medreselerdeki müderrislerde de olduğu gibi iki görevi görenlerin maaşları yüksekti. Meslekî medreseleri üç başlık altında ifade edebiliriz. Bunlar; dârü'l-kurrâlar, dârü'l-hadisler ve dârü'-şifâ olarak da belirtilen dârü't-tıblardır.¹⁶⁹

Dârü'l-kurrâlar; Kur'ân ilimlerinin tahsilini yürütürlerdi. Dârü'l-hadisler ise hadis ağırlıklı eğitimin yapıldığı bilhassa hadisin rivayet zincirinin güvenilirliğini tespit açısından tedrisat yapan medreselerdi. Sultan medreselerinde Müslim, Buhari ve Meşarik hadisleri ravileri ile okunurdu.¹⁷⁰ Dârü't-tıblar da; tıp ağırlıklı eğitimin

164 Semavi Eyice, "Eyüp Sultan Külliyesi", *DİA*, c. 12, İstanbul 1995, s. 12.

165 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 206.

166 Faruk Sümer, "Kasım Paşa, Güzelce", *DİA*, c. 24, İstanbul 2011, s. 547.

167 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 206.

168 M. Baha Tanman, "Piyale Paşa Külliyesi", *DİA*, c. 34, İstanbul 2007, s. 300.

169 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 81.

170 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

yapıldığı medreselerdi. Meslekî medreselerde her ne kadar belirli program ölçüsünde hareket edilse de bir dereceye kadar naklî ve aklî ilimler de okutulurdu. Evliya Çelebi, aşağıda da görüleceği üzere meslekî medreselerin her üç alanında faaliyet yürüten İstanbul'daki eğitim kurumlarını seyahatnamesinde zikretmektedir. Seyahatnamede yer alan bu medreseleri ifade ederken umumî medreselerde olduğu gibi paye derecesine göre değil de öncelik payitaht olmak üzere Evliya Çelebi'nin verdiği sıraya göre hareket edilecektir. Evliya Çelebi bu meslekî medreselerden bahsederken bilhassa bütün sultan, vezir, ayan ve büyüklerin yaptırdığı camilerin tümünde dârü'l-kurrâların olduğunu vurgular.¹⁷¹ Ancak aşağıdakileri de ayrı olarak ifade eder.

3.1. Fatih'in Meslekî Medreseleri

Kaynaklarda her ne kadar belirtilmezse de Evliya Çelebi'nin ifadesine göre sahn-ı semân medreselerindeki büyük harîmin kible kapısı dibinde Müslüman çocukları için dârü't-talim-i Kur'ân bina edilmiştir. Ayrıca yukarıda da değinildiği gibi günümüz kaynaklarında da zikredilen bu medreselerin güney doğusunda fakir ve düşkünler için bir dârü's-şifânın mevcut olduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi bu dârü's-şifâdan ehemmiyetle bahseder ve İstanbul'un can-bahşı olması yanında ibret alınacak derecede bir şifa merkezi olduğunu vurgulayarak bu hususta aşağıdaki beyti zikreder.

Bir 'aceb dârü's-şifâdır kûy-i yâr

Hasta varan mübtelâsı hoş gelür¹⁷²

Evliya Çelebi bu dârü's-şifânın 70 odalı ve 80 kubbeli olduğunu belirtir. Burada 200 hizmetçi mevcuttu. Hekimbaşısı, cerrahbaşısı ve ders veren görevlileri vardı. Ona göre burada kadınlar ve Hıristiyanlar için ayrı yerler bulunup ruh hastalıklarının musiki ile tedavisine kadar birçok hastalıkların tedavisi yapılırdı. Buranın vakıfları çok zengindir. Alışılmışın dışında günâşırı fevkalade yemek verilirdi. Keklik, sülün, bülbül, güvercin ve serçe gibi kuşların etleri yenilirdi. Buraya devamlı hastalardan başka ayaküstü gelenler de olurdu. Hastaların sırmalı dibâdan gecelikleri yanında bunların tedavilerinde münasip ilaçlar kullanılırdı.¹⁷³

171 Evliya Çelebi, a.y.

172 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 149.

173 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 152.

3.2. Süleymaniye'nin Meslekî Medreseleri

Evliya Çelebi büyük bir külliye olan Sultan Süleyman Medresesi içerisinde dârü'l-hadis, dârü'l-kurrâ ve tıp ilmi medreselerinin de olduğunu belirtir.¹⁷⁴ Bu meslekî medreselerin hepsi Kanuni tarafından yaptırılmıştır. Seyahatnamede Süleyman Han'ın dârü'l-kurrâsının büyük bir kubbe olduğu ifade edilir.¹⁷⁵ Bu dârü'l-kurrânın yeri günümüzde külliye içerisinde tam olarak bilinmemektedir. Öte yandan bugün ayakta bulunan dârü'l-hadis kubbeli bir oda ve kubbesiz 19 odadan müteşekkil olup paye olarak devrinin en yüksek seviyesindeydi.¹⁷⁶ Tıp medresesi ise külliye ile inşa olunmuş ve günümüzde Doğum Evi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca külliye içerisinde yer alan dârü's-şifâ da günümüzde Askerî Matbaa olarak kullanılmaktadır.

3.3. Hâcegizâde Darü't-Tedrisi

Bu medreseyi Evliya Çelebi umumî medreseler arasında belirtilmiştir. Ancak isminden de anlaşılacağı üzere meslekî bir medrese olması itibarıyla bu bölümde değerlendirilmiştir. Mimar Sinan tarafından yaptırılan ve meslekî medreselerden olan bu bina Sultan Mehmed yakınlarında olup günümüz modern kaynaklarında ifade edilmemektedir.¹⁷⁷

3.4. Hüsrev Kethüda Dârü'l-Kurrâsı

Mimar Sinan yapısı olan bu bina Ekmekcizâde Ahmed Paşa yakınındadır. Bu dârü'l-kurrânın yapılması sırasında tarih düşürme açısından Evliya Çelebi aşağıdaki ifadeleri zikreder.

Bi-fazlillâh çü Husrev Kethüdâ ol sâhibu'l-hâtem

Yapup bu dâr-ı kurrâyı bir ev edindi ukbâda

Emânî n'ola târihi bunun derken dedi hâtif

174 Evliya Çelebi, a.y.

175 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

176 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 890.

177 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 150.

Mübârek dâr-ı kurrâdır bu târih oldu dünyada¹⁷⁸

1565-66'da yapılan bu dârü'l-kurrâ Vefâda Molla Gürani Camii bitişiğinde idi. Günümüzde mevcut değildir.¹⁷⁹

3.5. Mehmed Paşa Medresesi

Evliya Çelebi bu medreseyi dârü'l-kurrâlar içinde zikrettiği için biz de bu kate-goride değerlendirdik. Hoca Paşa yakınlarında çeşitli kurrâları da içeren bu medrese-nin büyük bir kubbesi vardı.¹⁸⁰ Bazı kaynaklardan İstinye'de inşa edildiği anlaşılan bu medresenin günümüzde yeri tam olarak tespit edilememekle birlikte 1484 ile 1498 tarihleri arasında yapılmış olması muhtemeldir.¹⁸¹

3.6. Sa'dî Çelebi Dârü'l-Kurrâsı

Fatih'te Küçük Karaman'da bulunan bu kurrâ iki katlı olup Mimar Sinan tarafın-dan yapılmıştır.¹⁸² Şeyhülislam Sa'dî Sadullah tarafından 1565-66'da yaptırılmıştır. Günümüzde mevcut değildir.¹⁸³

3.7. İmamzâde Darü'l-Kurrâsı

Seyahatname dışında diğer kaynaklarda tespit edilemeyen bu kurrâ Mimar Sinan tarafından yapılmakla birlikte İmaret Camii yakınlarında olup büyük bir kubbeye sahiptir.¹⁸⁴

3.8. Bosnalı Mehmed Paşa Dârü'l-Kurrâsı

Günümüz kaynaklarında bahsedilmeyen bu kurrânın seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığı bilgisi mevcuttur.¹⁸⁵

178 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

179 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 864.

180 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

181 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 853.

182 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

183 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 865.

184 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 151.

185 Evliya Çelebi, a.y.

3.9. Müftizâde Dârü'l-Kurrâsı

Seyahatnamede sadece ismi ve Mimar Sinan tarafından yapıldığına dair bilginin yer aldığı bu dârü'l-kurrâ günümüzdeki modern kaynaklarda belirtilmemektedir.¹⁸⁶

3.10. Hasan Efendi Dârü'l-Hadisi

Diğer kaynaklarda geçmeyen bu meslekî medreseyi Evliya Çelebi Kesegenede yakınlarında belirtmekte ve inşasına dair tarih düşürme için aşağıdaki dizeler zikretmektedir.

Hâtif-i kudsî du'â edüp dedi târîhini

Bânî-yi dârü'l-hadise ola ihsân-ı cezîl¹⁸⁷

Öte yandan seyahatnameye göre Molla İshak Efendi görevli olunca her vezni birer tarih düşürme şeklinde aşağıdaki dizeler dile getirilmiştir. Bu dizelere göre ise binanın yapılma zamanı 1520'dir.¹⁸⁸

Âlim-i ehl-i tefsîrAllah ne müstahıkdır

Rûşen fakîh-i âfâkDârü'l-hadise İshak

3.11. Dâmad Mehmed Efendi Dârü'l-Hadisi

Sinan Ağa Camisi'nin yakınında olan bu dârü'l-hadisın Evliya Çelebi'de sadece adı ve yeri zikredilmektedir.¹⁸⁹ Banisi Mudurnulu Mehmed Efendi'dir. III. Murad'ın musahabelerinden Raziye kadının damadı olmakla Dâmad Mehmed Efendi diye şöhret bulmuştur. İnşa tarihi hakkında bilgimizin olmadığı gibi günümüzde mevcut değildir.¹⁹⁰

3.12. Hayreddîn Paşa Dârü'l-Kurrâsı

Barbaros Hayreddîn Paşa tarafından yaptırılan ve Beşiktaş'ta yer alan bu dâ-

186 Evliya Çelebi, a.y.

187 Evliya Çelebi, a.y.

188 Evliya Çelebi, a.y.

189 Evliya Çelebi, a.y.

190 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 2, s. 884-885.

rü'l-kurrânın seyahatnamede sadece isminden bahsedilmektedir.¹⁹¹ Bu yapı 1552'de inşa edilen bir manzumenin parçası olup günümüzde mevcut değildir.¹⁹²

3.13. Valide Dârü'l-Kurrâsı

Bu kurrâ daha önce Atik Valide Sultan olarak belirttiğimiz ve Evliya Çelebi'nin Orta Valide Sultan dediği büyük bir külliye'nin bünyesinde zikredilen medreseler arasındaki dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadislerdendi. Bunlardan dârü'l-kurrânın sadece ismi Evliya Çelebi'de zikredilmektedir.¹⁹³ Dârü'l-kurrâ III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından yaptırılmıştır. Aynı kişi tarafından yaptırılan dârü'l-hadis ise caminin arka tarafında yer alıp yakın zamanda restore edilmiştir.¹⁹⁴

3.14. İsmehân Sultan Dârü'l-Kurrâsı

Bu bina Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.¹⁹⁵ Sokullu Mehmed Paşa tarafından eşi İsmehân Sultan adına yaptırılan dârü'l-kurrâ giriş kapısı üzerindeki kitabeden anlaşıldığı üzere 1579'da tamamlanmıştır. Eyüp'te hala ayakta duran yapının vakfiyesi İsmehân Sultan'ın adına kayıtlı olduğu için bina bu adla anılmaktadır.¹⁹⁶

3.15. Şemsî Paşa Dârü'l-Kurrâsı

Seyahatnameye göre Mimar Sinan tarafından yapılan bu bina Üsküdar'da yer almaktaydı.¹⁹⁷

3.16. Hacı Paşa Dârü'l-Kurrâsı

Günümüz modern kaynaklarında bahsedilmeyen bu bina Mimar Sinan tarafından Üsküdar'da yapılmıştır.¹⁹⁸

191 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 222.

192 Cahid Baltacı, a.g.e., c. 1, s. 471.

193 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 234.

194 M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", s. 72.

195 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 234.

196 Sevgi Parlak, a.g.m., s. 358-359.

197 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 234. Ayrıca bkz. Ebru Karakaya, a.g.m., s. 529.

198 Evliya Çelebi, a.g.e., s. 234.

4. Sonuç

Evliya Çelebi İstanbul'daki medreseleri ifade ederken genellikle onların isimleri yanında kimler tarafından yapıldıklarını da belirtmiştir. Muhtemelen hem kendi nezdinde hem de dönem itibarıyla ehemmiyet arz edenlere daha fazla değinerek açıklamalarda bulunmuştur. Mesela Büyük Ayasofya Medresesi, Fatih Medresesi, Süleymaniye Medreseleri bu çeşit medreselerdendir. Diğerlerini de sadece isim olarak belli bir düzende alt alta yazarak zikretmiştir. Haliyle öncelikle Payitaht'ta olanları açıklarken bunların umumî ve meslekî olanlarına da yer vermiştir. Üsküdar zaten devletin yerleşim algısında Anadolu tarafında olması hasebiyle bir noktada İstanbul'un merkezi dışında ama yakınlığı itibarıyla de İstanbul'la iç içe olması yönünde seyahatnamede İstanbul'a ayrılan birinci kitapta yer almıştır. Aslında padişahların ve daha genel anlamda sarayın Payitaht dışında en fazla hayır çalışmalarının sergilendiği yer Üsküdar olarak da görülmektedir. İşte bu muvacehede Payitaht'taki medreseler yanında İstanbul olarak Üsküdar, Kasımpaşa ve Eyüp de değerlendirilmiş ve seyahatnamede yer almıştır.

Evliya Çelebi İstanbul'daki medreselere değinirken onlardan çoğunun sadece ismini zikretmesi de oldukça ilginçtir. Zira hemen hemen **çoğu** olaylar veya binalar ölçüsünde biraz geniş bilgi aktaran Evliya Çelebi bu noktada medreselerin sadece ismini zikretmekle yetinmiştir. Oysa bunlar içerisinde hem dönem itibarıyla hem de literatüre yerleşmesi açısından önemli olanlar da yer almaktaydı. Mesela bir Valide Sultan Medresesi bunlardan biriydi. Yine Eyüb Medresesi hakeza. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Evliya Çelebi'nin seyahatnamede ifade ettiği bazı medreseler de **günümüz modern kaynaklarında yer almamaktadır**. Aslında bunlar belki farklı isimlerle diğer kaynaklarda zikredilmiş olabilir. Ancak bunların seyahatnamedeki isimleriyle mevcudiyetlerini bir dereceye kadar yine seyahatnameden öğrenebilmekteyiz. Bu yönde seyahatnamede ifade edilen İstanbul'daki medreselerin umumî olanlarından 4 tanesinin, hususi olanlarından ise 6 tanesinin olmak üzere toplam 10 tanesinin ismini farklı kaynaklarda görememekteyiz. Bunlar umumî medreseler nezdinde; Sünnî Kadın, Hazinedarbaşı Ahmed Ağa, Ağazâde ve **İmamzâde** Medreseleridir. Meslekî medreseler nezdinde ise; **İmamzâde**, Bosnalı Mehmed Paşa, Müftizâde, Hacı Paşa Dârü'l-kurrâları ve Hasan Efendi Dârü'l-hadisi ile Hâcegizâde Dârü't-tedrisidir.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde 78 umumî medreseden, 16 de meslekî medreseden bahsetmektedir. Toplam 94 medreseden bahseden Evliya Çelebi, bunların

umumî olanlarının 5'inin Üsküdar, ikisinin Kasımpaşa, birer tanesinin de Eyüp ve Beşiktaş'ta olduğunu belirtmektedir. Meslekî medreselerden ise 4 tanesi Üsküdar'da, bir tanesi Beşiktaş'ta diğerleri ise Payitaht'ta yer almaktadır. Evliya Çelebi'nin bize sağladığı bu bilgilerin modern çalışmalarla desteklenmesi nezdinde İstanbul medreselerinin çoğunun sur içinde yer aldığını, bilhassa bu yönde Fatih Camii ile Çarşamba arasında bir yoğunlaşmanın olduğunu **söyleyebiliriz**. Medreselerin az bir kısmı da Üsküdar, Eyüp ve Kasımpaşada bulunmaktaydı. Yine bu yerler arasında Sultanahmet, Beyazıt, Süleymaniye, Vefa, Vezneciler, Topkapı, Koca Mustafa Paşa ve Cerrahpaşa da vardı.

Seyahatnameden anladığımız kadarıyla bahsi geçen **güzergâhlarda veya başka mahallerde olan medreseler çoğunlukla bir külliyein veya manzumenin içerisinde yer almakta ancak kısmî olarak da tek medrese şeklinde inşa edilenler bulunmaktaydı. Selatin külliyei bunlara verilecek en güzel örneklerdendir.** Yine seyahatnamedeki bilgilere göre medreselerin hemen hemen tamamının tek katlı ve kargir binalardan yapıldığını anlamaktayız. İki katlı olarak sadece Hasan Paşa ve Karpıağası Cafer Ağa Medreseleri ile Sadi Çelebi Dârül-kurrâsı belirtilmektedir. Ayrıca medreselerin paye olarak hemen hemen hepsinin ellili ve altmışlı hatta altmışlı üstü gibi yüksek seviyede olduklarını görmekteyiz. Yine Evliya Çelebi'ye göre bu medreselerin hemen hemen tamamının Kanuni Sultan Süleyman ile II. Selim dönemlerine ait olup Mimar Sinan tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan malumdur ki seyahatnamede İstanbul içerisindeki birçok medrese de yer verilmemiştir. Mesela Kılıç Ali Paşa, Koca Sinan Paşa ve Yahya Efendi Medreseleri bunlar arasındadır. Dönem içerisinde mevcut olan ancak seyahatnamede yer almayan diğer medreseler bir nebze de olsa günümüz modern kaynakları ile yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar neticesinde tespit edilebilir.¹⁹⁹ Burada bunların tümü hakkında bilgi vermenin gereksiz olacağı kanaati ile bahsi geçen çalışmaların incelenmesi daha uygun olacağı makuldür.

199 Cahid Baltacı, a.g.e.; M. S. Kütükoğlu, a.g.e.; Yekta Demiralp, a.g.e.